

Vadas Zsuzsa

tuti dilik

Vadas Zsuzsa

tuti dilik

nők lapja
műhely

© Vadas Zsuzsa 2007

Szerkesztette: Erdélyi Z. Ágnes

Borítóterv: Czeizel Balázs

Tördelés, tipográfia: Kerényi Attila

ISBN 978-963-9710-18-4

ISSN 1785 5667

Megjelent a Sanoma Budapest Zrt. gondozásában
1037 Budapest, Montevideo u. 9. Tel.: 437-1100

Felelős kiadó: Szabó György vezérigazgató

Vezetőszerkesztő: Szemere Gabriella

Képfeldolgozás: Sanoma Repro

Nyomás: Reálszisztéma Dabasi Nyomda Zrt.

Felelős vezető: Berki István vezérigazgató

Ajánló

*Második könyvemet ajánlom édesanyám emlékének,
férjemnek, Radó Gyulának, továbbá mindazoknak,
akik annyiszor megkérdezték: „Hogyan lettem újságíró?”.*

*Vig Gyuri kollégámnak azért, mert az Úti dilik után
rögtön azzal biztatott, hogy „Folytasd, Vadi!”,
Erdélyi Z. Áginak pedig azért, mert már második kötetemet
fésülte, dajkálta, gondozta.*

Zsuzsika könyve

Mi a szerkesztőségben *Zsuzsikának* hívjuk. Vagy *Vadikának*. A becézés az örök gyerekek szól, akit nem kötnek szabályok, nem nyomasztanak megfelelési kényszerek. Szabad és szertelen, azt csinálja, amit szeret, és mivel ő maga az, amit csinál, jól csinálja.

Zsuzsika, ha belekezd egy történetbe, muszáj végighallgatni. Ha ő felfedez valakit, muszáj megszeretni. Amit pedig ír, érdemes elolvasni. Márpedig mindent ír. Neki nincs kis esemény, kis művész, kis szenzáció.

Mindenkit ismer és mindenről eszébe jut valami. Egyre többször a múlt, régi, újságírói történetek. – *Ezeket miért nem írod meg? Akár egy könyvben* – kérdeztem egyszer, szememet törölgetve a nevetéstől. – *Én?* – Nézett rám nagy szemekkel. – *Tőlem nem szoktak könyvet kiadni!* Igen, egy ideig „nem szoktak”, csak napi- és hetilapban olvasták őt százezrek – nagy örömeikre második évtizede már a *Nők Lapjában*. És van könyv is, ez már a második. Fognak örülni nekik az emlékezők ötventől kilencvenévesig és a csetlő-botló elindulók, akik *csitrik* voltak vagy *bakfisok* Zsuzsika korában. De ma, tiniként az övék is ez a mosolyt fakasztó, dilis, élő történelem.

Molnár Gabriella
A Nők Lapja főszerkesztője

Előljáróban

...csak annyit mondanék, hogy második kötetem – alig merem leírni – bár másról szól, mint az Úti dilik, mégis olyan, mintha folytatása lenne az elsőnek. Vagy ikerpárja. Az egyik arról szól, hogyan láttam a világot, a másik pedig arról, hogyan vándoroltam végig a pályámon. Hogyan éltem meg újságíróként az elmúlt század második felét. Ötven év az fél évszázad, elborzasztóan sok, ha kimondom. Ha pedig visszagondolok rá, mégis úgy tűnik, mintha most lett volna, hogy zakatoltam Celldömölkön, és megírtam első zsenyémet Rákosi pajtásról. Miközben fogalmam sem volt arról, mi fán terem az újságírás. Eszembe nem jutott akkor, hogy kitűzzem magam elé a célt: ha megnövök, újságíró leszek. Annyi minden akartam lenni: festőművész, divattervező, filmrendező és mindenekfelett világhíró. Az írásnál sokkal jobban érdekelt az olvasás. Felkúsztam valamelyik nagyon lombos fára, hogy ne is lássanak, ha a boltba akarnának szalajtani, és úgy szívtam magamba a betűket, mint sok fiatal mostanság a kábítószerrel. Egyszer éppen egy útikönyvet faltam Amazóniáról és úgy elbódultam, hogy majdnem leestem a fáról. Akkor éreztem először, hogy ezt le kell írnom, nehogy elfelejtsem. Ettől kezdve rendszeresen írogattam a helyi újságba, de még ekkor sem gondoltam arra, hogy újságíró is lehetnék. Hogyan lettem mégis az? Ezt írtam meg a könyvemben. Nem szabályos pályatörténet, hanem szertelen, bolondos útirajz arról, hogy merre jártam, kikkel találkoztam, miről írtam és hogyan, az elmúlt évtizedekben. Ki ez a dilis nő? – kérdezte egy megyei főember, amikor belebotlottam egy kábelbe, és a reflektor kis híján rázuhant Kodály Zoltán ősz fejére. Mindig hoztam és ma is hozom ezt az infantilis formámat. Ha nagyon untam egy protokollfogadást, tettem róla – akaratomon kívül –, hogy izgalmas legyen. A szovjet nagykövetség állófogadásán – ahol mindenki merev vigyázz-

állításban fogta a tányérját és egy falatot nem mert lenyelni a kitüntetésekkel elborított illusztris vendégek jelenlétében – egyszer csak éktelen csörömpölés vetett véget az áhítatnak. Leejtettem a tányéromat. Abban még nem volt gyakorlatom, hogyan kell állva enni kés-sel-villával, viszont nem bírtam kivárni a hosszú felköszöntők végét. Egyik kezemmel megmarkoltam a kést, másikkal a villát és mivel több kezem nem volt, a tányér lezuhant a földre. Öt perc dermedt csend után hirtelen észbe kaptak a szervezők, és jó étvágyat kívánva berekesztették a hivatalos procedúrát.

Előre figyelmeztetem leendő kedves olvasóimat: ez a kötet is dilis lesz, nem monumentális emlékmű. A történet valahol még az ötvenes években kezdődik, és remélem, egy darabig még nem ér véget.

I.

Ötvenes évek

Lemászom a faliújságról

Zakatolunk Rákosi pajtással - Lázadás a répafieldön - Mesebeli Afrika: Óh, Lulumba, mért hívnak Lumumbának? - Festő legyek vagy filmrendező? - Az Alpok lábától a nagy magyar Alföldre - Csoda Kecskeméten.

Két csupa csont kamasz lány üldögél egy elvadult kertben. Kék kartonruhájuk akár a leleceké, lábukon fatalpú szandál. Ez vagyok én, és a barátnőm, Jutka. A fonott kerti székek vízözön előttiek, a nagymama mentette át a boldogult békeidőkből. Az asztalon hajdan szintén jobb napokat látott tölcésérs gramofon. Karády énekel, lemezzről. „Ezt a nagy szerelmet tőled kaptam én...” Hirtelen elfog valami furcsa vágy: szeretnék szerelmes lenni. Az olyan jó lehet. Jutka kijózanító hangjára rezzenek fel. Közli, hogy éhes és utálja, amikor ilyen holdkóros képet vágok.

– Hol járt az eszed már megint? Na persze, a fiúkon. Nem vetted még észre, hogy idióta mind? Jaj, Vadikám, de buta vagy te is. Neked írnod kell. Vedd tudomásul. Úgy hangzott, akár a halálos ítélet. Elvászthatatlanok voltunk. Egy padban ültünk a suliban, együtt terveztük ki az összes tanárdühítő csíny, és a balhét is együtt vittük el. Kettőnk közül ő volt a bölcsőbb, sokat adtam a véleményére. Ha Jutka azt mondja, írnom kell, lehet benne valami – gondoltam akkor. Aztán megfeledeztem róla.

Egy kispajtás esete a nagypajtással

Annai érdekes dolog történt! Megtanultam biciklizni. Utazhattam. Vonaton, Celldömölkre, országos úttörő-találkozóra. Egész úton teli torokból fújtuk: „Mint a mókus fent a fán, az úttörő oly vidám...” Tényleg vidámak voltunk. Életünkben először vehettünk részt ekkora eseményen. Celldömölk ünnepi lázban égett, fellobogózva várta az ország első emberét, Rákosi Mátyást.

Minket, gyerekeket ez nem nagyon izgatott. Barátkoztunk, jelvényeket, címeiket cseréltünk, és rémesen untuk a nagygyűlést. Semmit sem értettünk abból, ami az emelvényen elhangzott. A szónokok rekedtre ordították magukat, és murisan festettek sötét ruhában, nyakukban csomóra kötött úttörőnyakkendővel. Alig vártuk, hogy mehessünk zakatolni, és nagy volt az ujjongás, amikor Rákosi pajtás is beállt közénk. Valakinek kiszaladt a száján: „Ez a kis kopasz tőkfej lenne az, akit úgy utálnak a szüleim?” Egy rémült tanárnő odaszaladt, befogta a gyerek száját és rázendített: „Hegyek között, völgyek között zakatol a vonat...” Zakatoltunk, mintha mi sem történt volna.

Másnap dolgozatot írtak velünk. „A legjobbat lehozzák a Vas Népében” – buzdított bennünket az osztályfőnökünk, és azt is hozzátette, hogy ne felejtsük ki az írásból a legfontosabbat. Azt, hogy mindent Rákosi pajtásnak köszönhetünk. Erre dühösen felpattant Ica, az osztály matematikai zsenije és kijelentette, hogy ez hazugság, és nem hajlandó beírni, mert ő igenis mindent a szüleinek köszönhet. Percek alatt válsághelyzet alakult ki az osztályban. Többen tüntetően letették a tollat, és hátratett kézzel foglaltak állást Ica mellett. A buzgóságban élenjáró eminensek ráhasaltak a padra, nem néztek senkire, rótták a betűket, de a fülük piros volt, szőgyentől égett. A legnehezebb dolgom nekem volt. Az osztály legjobb fogalmazójának. Segélykérően néztem Margit nénire, az osztályfőnökömre, szeretetett magyartanáromra. Ha én is cserbenhagyom, kirúgják az iskolából. Pontosan

értette, mi zajlik le bennünk, és vett egy mély lélegzetet. – Tudjátok mit? Mindenki írjon a legkedvesebb élményéről. De aztán helyesírási hibát ne találjak benne!

Helyreállt a nyugalom. Én a zakatolásról írtam, ebből Rákosi pajtást sem lehetett kihagyni, elvégre mellettem zakatolt. Ez nem valótlan állítás, vagy dicshimnusz. Az írás megjelent a Vas Népében, még hozzá első oldalon, alatta a nevem. Lett is ebből nagy patália a családban. Nagybátyám kijelentette, hogy teljesen elment az eszem. Mindig dílis voltam, de ez azért már túlzás. Mi lesz ebből a gyerekből, ha így folytatja? Vagy nagyon sokra viszi, vagy nagyon rosszul fogja végezni.

Feleslegesen aggódott. Eszembe sem jutott, hogy akár újságíró is lehetnék. Tizenéves voltam, nem azon járt az eszem, hogy mi legyek, ha majd felnövök. Meg voltam róla győződve, hogy sosem fogok felnőni. És ha ne adj' Isten, mégis? Akkor talán táncosnő leszek vagy démon. Egyik nagynénémnek volt egy erdélyi sógornője, Mira néni. Vörös hajú, érdekes nő. Elegáns bundákban járt, hosszú szipkából fújta a füstöt, karján arany karperecek csörögtek, hosszú körmeit mintha vérbe mártotta volna. Vöröslöttek. Mindenki csak úgy emlegette, „az a vörös démon”, és ilyenkor sokatmondóan összenéztek. Nekem imponált. Valósággal megbűvölt, ahogyan rágyújtott. Egyik kezében a méteres szipka, úgy tartotta a vörös körmei között, akár egy varázspálcát, a másokban monogramos, arany öngyújtó. Kattintott, odatartotta a lángot a cigaretta végéhez, keresztbetetett lábbal hátradőlt. Kéjesen beszívta a füstöt, majd kifújta karikákban. Nagy attrakció volt, majd kiesett a szemem, úgy bámultam. Bezzeg a nénikéim nem voltak elragadtatva tőle. Utána órákig szellőztették a lakást és elmondták Mirát mindennek. Szerintük tisztességes nő nem bagózik, és nem viselkedik úgy, mint ez a vörös démon. Nem értettem, mi abban a tisztességtelen, hogy valaki festi a haját, a körmét, cigarettázik, és negyvenévesen nem akar úgy kinézni, mintha nyolcvan lenne.

Szegény Mira, akkorát nevetett, amikor elolvasta az írásomat, hogy kicsordult a könnye. Még a szempillájáról is leázott a festék. Nagyon mulatságosnak találhatta, bár semmi bántó nem volt a nevetésében.

Bonbonnal kínált, mindig hordott hatalmas retiküljében valamilyen nyálánságot. Hamarosan feledésbe merült a cikkem – amely még sokáig díszelgett az iskola falújságján –, lecsillapodtak a kedélyek. Az újságírás, mint rám leselkedő veszély, nem volt többé téma. Jó darabig.

Kezdtem olyan normális lenni, mint a többi korombéli lány. Tánciskolába jártam, Zsazsa nénihez, kosaraztam, és eljárógattam a Szombathely nagy születtjéről elnevezett Derkovits Képzőművészeti Körbe. A Derkóba. Isteni hely volt, úgy éltünk ott, akár a párizsi bohémek a múlt század elején. Körvezetőnk, a sajna már néhai Mészáros József sokra vihette volna az istenáldotta tehetségével, ha nem csömörlék meg a fővárostól. Falusi gyerek volt, nem bírta elviselni a nagyvárosi ricsajt, sem az öntömjéntől bűzlő, nagyképű művészlekeket. Ránk is förmedt, amikor nagyon lilákat mondogattunk a festészetről. Tömören nyilvánította ki a véleményét. Ha valami elnyerte a tetszését, csak annyit mondott: „Tökös”. A többit meg elintézte azzal, hogy: „Szar!” A kettő között nem ismert átmenetet. „Vagy nagyon jól csinál valamit az ember, vagy nézzen más mesterség után” – ez volt az alapelve, és egy életre megjegyeztem magamnak. Járt hozzánk egy fotós is a Vas Népétől, ahová már írogattam a kis színeseimet. Egyszer éppen nagy világmegváltásban voltunk, borozgatva téptük ízekre a hazai képzőművészetet, amikor Elemér megjegyezte: „Miért nem jössz hozzánk újságírónak?” Elképedtem. Ilyen egyszerű lenne, hogy odamegyek, és máris felvesznek? Elemér kicsit hümmögött, majd megígérte, hogy szól az érdekemben. Figyelmeztetett, hogy le fognak káderezni. Ezt a kifejezést akkor hallottam először. Mit jelenthet? Gyorsan elolvastam néhány szakkönyvet, hátha ettől okosabb leszek. Kívülről bevágtam a műfajokat: mi a riport, az interjú, a tudósítás, a glossza. Hadd lássák, hogy készültem. Kár volt. Meghallgatásom inkább kihallgatásra emlékeztetett, ketten voltak jelen, a főszerkesztő és a párttitkár. Az előbbi nem sokat kérdezett, utóbbi annál többet. Na és miket?!

– Tudja-e, ki a Szovjetunió első embere?

Ekkor még Sztálin volt, ezt szerencsére tudtam.

– Mi a véleménye Titóról?

– Láncozott kutya – vágta rá habozás nélkül.

– Ki az olasz kommunista párt főtitkára?

Erről fogalmam sem volt. Ezt még elnézte volna, ha megmondom, ki az afrikai szabadságharc vezéralakja.

– Ki más lenne, mint Lulumba elvtárs – válaszoltam megkönnyebbülten. A főszerkesztő alig bírta magába fojtani a nevetését, a párttitkárnak sajnos, nem volt humora. Feddően szólt rám:

– Nem Lulumba, hanem Lumumba. Ennyit igazán tudhatna az elvtársnő, ha már újságírónak készül.

Elvágtam magam nála. Azzal tanácsolt el a pályáról, hogy politikailag éretlen vagyok, sokat kell még fejlődnöm.

Kóválygó fejjel szédelegtem ki a szerkesztőségéből. Fel nem fogtam, miért nem szakmailag kádereztek, egyáltalán, mi köze van Lumumbának ahhoz, hogy milyen újságíró válik belőlem. Haragudtam is szegény Lumumbára. Hogyan lehet valaki hős forradalmár ilyen kabarétréfába illő névvel.

Vérgig voltam sértve. Az írásaimat leközlík, most meg neveket mondatnak föl velem, mintha ez lenne a legfontosabb?

Ha nem kellek az újságnak, hát úgy is jó. Annyi minden lehetek még ebben a rongyos életben.

Mentem egy házzal tovább. Jelentkeztem a Képzőművészetre, divattervezőnek. Éjszakákon át rajzolgattam a saját tervezésű modelleket, alig fértek el az aktatáskámban. Mire mentem a nagy igyekezettel? Nem vettek fel. Talán megijedtek a dilis fazonoktól, vagy másnak kellett a hely. Ekkor már elkapott a moziszenvedély, és elhatároztam, hogy filmet fogok rendezni. Rögtön jelentkeztem is a Színház- és Filmművészeti Főiskolára, ahol éppen beindult a filmrendezők képzése. Annyian jelentkeztek, hogy több csoportban osztották el a felvételizőket. Az enyémben lehettünk vagy kétszázan. Aki az első menetből kiesett, már mehetett is haza, aki az ötödikben is bent maradt, azt felvették. Itt aztán nem volt bajom a nevekkal. Köptem-vágtam a nagy rendezőket, híres filmeket, mindent, aminek köze volt a mozihoz.

A lányok közül ketten jutottunk a döntőbe, persze megint nem én voltam az, akit felvettek. Valamit rebegett a zsűri elnöke arról, hogy a filmrendezés nem női pálya, kettő már sok lenne belőlünk. Mivel minden kíváncsúnak megfeleletem, vegyem úgy, hogy máris felvettek a színházrendezői szakra.

Már csak ez hiányzott. Egy világ omlott össze bennem. Próbálja megmagyarázni valaki egy tizennyolc éves lánynak, hogy megütötte a főnyereményt, amikor nem ezt akarta. Ha nem dilizem bele a filmbe, két kézzel kaptam volna a fényes ajánlaton. Erre mit tettem? Sértetten elvonultam. Dúltam-fúltam még egy ideig, aztán kiment a fejemből az egész felvételi cirkusz. Nem lettem filmrendező, annyi baj legyen. Hozzámentem egy filmrendezőhöz. Radó Gyulához. Azt már később tudtam meg, hogy együtt felvételiztünk, csak mindketten más csoportban. Gyuszi egyik alapítója volt az első vidéki filmstúdióknak Kecskeméten, így a filmezés-től sem szakadtam el. Elkísértem vidéki forgatásokra, filmvetítésekre a tanyavilágban, hóban-fagyban. Nekem is találtak munkát. Kineveztek a nem létező művelődési ház vezetőjének. Kaptam egy szobát a városi tanácson, és egy lovarda méretű dísztermet a piarista gimnáziumban. Ez lett volna a művelődés felszentelt otthona, amibe nekem kellett életet lehelnem. Na de hogyan? Miből? Pénzt nem adtak hozzá. Berendezés is kellett, üres teremben mégsem ácsorogtathatom a nagydíszű közönséget. Elsírtam a bánatomat Radó Vilmosnak, a kecskeméti Katona József Színház legendás direktorának, aki szinte fiaként szerette a férjemet. Nyomban intézkedett. Akkor újjították fel a színházat, és a régi szék-sorokat feláldozta a művelődés oltárán. Zsöllék már voltak, csak meg kellett töltenem a termet nézőkkel. Vért izzadtam, mire megszerveztem egy kamarazenei estet. Mozgósítottam az iskolákat, a katonaságot, és meglengtettem előttük a családket: gitározni is fognak. A több száz férőhelyes terem zsúfolásig megtelt, a zenészek könnyeztek a meghatottságtól. Ekkora közönség előtt, művelődési otthonban még nem játszottak.

Mondogatták is, hogy Kodály szülővárosából lám, nem vezett ki a komolyzenei érdeklődés. Nyeltem is nagyokat, és hogy ne érje csalódás őket, amikor rázendítettek, kívülről kulcsra zártam az ajtókat. Nem

volt menekvés. Végig kellett hallgatni a koncertet. Úgy éreztem, még egy ilyen rendezvény, és kimúlok. Hósi halottja leszek a kultúrának.

Egyik nap sétálok a városban, és megáll mellettem egy nagy fekete Volga. Kiszáll belőle egy megtermett férfi napszemüvegben, és leszólít. Már éppen készültem elküldeni a pokolba, amikor átnyújt egy névjegyet azzal, hogy ő Welther Dániel, a Petőfi Népe főszerkesztője és szeretne felvenni a laphoz. Megnyílt alattam a föld. Ilyen nincs. De honnét tudja ez az ember, hogy tényleg érdekelné az újságírás? Biztosan valami szélhámós, és azt hiszi, bedőlök a meséjének. Lehet, hogy még nem jöttem le a falvédőről, de ennyire még én sem vagyok hülye. A szombathegyi káderezés után afeől sem maradt kétségem, hogy a főszerkesztők nem utcán vadásznak munkatársakra. A névjegy ugyan gondolkodóba ejtett, de nem győzött meg teljesen. Hiszen bárhol hozzáférhetett, és most ezzel akar villogni.

Otthon megmutattam, és töviről hegyire elmeséltem, hogyan jutottam hozzá. Mire anyósomék összecapták a kezüket: „Ekkora mázlid csak neked lehet!” Másnap bementem a szerkesztőségbe. Pályám első főszerkesztője nem vizsgáztatott, nem tett fel politikai kérdéseket, egyből bedobott a mélyvízbe. Sokára árulta el, hogy nem égi sugallatra szólított le az utcán. A pártközpontban találkozott a Vas Népe főszerkesztőjével, ő szólt az érdekelmben. Hallotta, hogy Kecskemétre mentem férjhez, s ha már náluk balul sült el a káderezésem – nem rajta múlt –, élt az alkalommal, hogy segítsen rajtam. Milyen kár, hogy nem jegyeztem meg a nevét. Neki köszönhetem, hogy annyi „félrelépés” után hazataláltam. Újságíró lettem Kecskeméten. Megtörtént a csoda. Lemásztam a falújságról.

Jut eszembe!...

Abban a pillanatban, ahogy nyomdakészre „kivégeztem” az ötvenes éveket, azonnal beugrott, hogy mit felejtettem ki. A lényegét. A lódent és a zsíros kenyeret. Talán nem árt pótolni fiataljaink hiányos ismereteit eme korszak szimbolikus jelképeiről és eseményeiről.

A lóden rémes volt. Akár egy spenótzöld kényszerzubbony. Vagy az iráni nők rémséges uniformisa, a csador. Anyám akkor még fiatal volt és szép, de amikor felvette a lódent, hullasápadt, alaktalan öregasszonnyá változott. Pláne, hogy még kendőt is kötött a fejére. Ennél csak a kalap volt szörnyűbb. Kétféle fazon közül lehetett választani, az egyik kísértetiesen emlékeztetett a virágcserepre, a másik lámpaburára hajazott. Még jó, hogy engem elkerültek ezek a női nemre mért súlyos csapások. Amíg csak lehetett, hajadonfőtt szaladgáltam, zordabb időben svájcisapkában. Hosszú, szőke hajam volt, még jól is néztem ki benne.

Abban az időben nem kellett senkinek vigyázni az alakjára sem.

A dolgozó nők alig ettek, amit begyűjtöttek, azt hazamentették a gyerekeknek – s ha nem jutott más, zsíros kenyérral tömtük degeszre a hasunkat. A kenyeret anyám dagasztotta otthon – ebbe is kénytelenek voltak beletanulni a városi nők –, mi pedig nyargaltunk vele Jancsi bácsi pékségébe. Ennél jobb ízű kenyeret azóta sem ettem. Akkora szeleket lehetett kanyarítani belőle, hogy két kézzel alig bírtam megtartani. Alighogy befaltam az első karéjt, rohantam a következőért. Azzal a zsírral volt megkenve, amiben kisütötték a rántott húst. Rántott husit ritkán ettünk, de mindig maradt annyi zsír, hogy legalább kenyérra kenve sokáig élvezhettük az ízet. Lila hagymával a mai napig szeretem a zsíros kenyeret, csak ma már libaszírt kenek rá, azt is hajszálvékonyan.

Lázadás a répaiföldön

Lehet, hogy tényleg burokban születtem. Úgy nőtem fel az ötvenes években, hogy vajmi kevés jutott a fülembbe abból, amiről a felnőttek zárt ajtók mögött is csak suttogva beszéltek. Nehogy véletlenül meghalljuk és kikotyogjuk az iskolában. Ahol aztán szembesültünk olyan érthetetlen dolgokkal, mint a tanulóknak is előírt mezőgazdasági munka. Azzal etettek minket, hogy mi is hozzájárulunk a munkás-paraszt szövetség erősítéséhez. Azt persze nem tudtuk, hogy a téeszekbe beerőltetett parasztok megtagadták a munkát.

Ott rohadt, gyomosodott a termés a földeken, valakiknek muszáj volt megmenteni. Hogy miért épp a tizenéves, csenevész városi kislányoknak? Nyilván a tanárok is feltették maguknak ezt a szerfelett logikus kérdést, csak tiltakozni nem mertek. Nosza, kitereltek bennünket egy közeli téeszbe, kapát nyomtak a kezünkbe, és már indulhattunk is répát egyelni. Répát még egyikünk sem látott, hogyan tudtuk volna megkülönböztetni a gasztól? Sehogy. Görnyedtünk a tűző napon, kapáltuk, amit értünk, a téesztagok meg az árnyékból lesték, miket művelünk, és röhögtek. Ezt már nem tűrhettem szó nélkül. Közöltem a tanárnővel, ha a paraszt elvtársak nem szállnak be, akkor mi hazamegyünk.

Tanárnőnk megpróbált szép szóval hatni a téesz-tagokra, de nem ért el semmit. Sértett, megbántott emberek voltak. Sokuknak az egyetlen lovát vagy tehenét kellett beszoigáltatni a közösbe, megkérgesedett a szívük. Erről persze nem volt tudomásunk, az első vonattal hazautaztunk. Nagy botrány lett belőle, majdnem kicsaptak az iskolából. Bántam is én. Úgy tekintettem magamra, mint hős forradalmárra. Nem engedtem kizsákmányolni a „népemet”. Hát ilyen zavaros elképzeléseim voltak forradalomról, elnyomókról, arról az egész korról, amiben éltünk. Alig értettem valamit abból a forradalomból is, amely 56-os néven íródott be a történelembe. Cikket is írtam róla a Nők Lapjában.

Tangó, háttérben tankokkal

Azon a szenvedélyektől fűtött, lázas őszön mindenki a maga módján élte meg a történelmet. Ki testközelből, életét sem kímélve, ki távolból követve a forradalmi eseményeket, mint jómagam. Nagyon fiatal voltam, szinte még gyerek, nem nagyon értettem, mi történik valójában, de a felnőttek izgalma rám is rám ragadt. Rátapadtunk a rádióra – tévé még nem volt –, lelkesedtünk, szorongtunk, reménykedtünk, magunk sem tudtuk miben. Pláne azután, hogy a mi városunkban is felsorakoztak a szovjet tankok. Közel volt a nyugati határ, nyilván félték, hogy külső támadás is érheti a szovjet laktanyákat, s egyúttal a helybeli láza-

dásokat is sikerült csírájában elfojtani. Furcsa, világvége hangulatban teltek a napok. Mivel a tanítás szünetelt, beültünk a presszóba, amely egyszer csak megtelt menekülőkkel. Pestről jöttek, teherautón. Gyűrött arcú, borostás férfiak, csinos nők bundában, riadt családok gyerekekkel. Félrevonták Toncsi bácsit, a főpincért, aki a tippek mellé címekeket is adott: ki fogja átvezetni őket a határon. Olyan volt a presszó, akár egy átjáróház. Naponta új arcok tűntek fel és tűntek el a vattaködös őszi éjszakában. Kikerekedett szemmel néztük a menekülőket: ki marad az országban, ha mind világgá mennek? És amilyen pechem volt, ebben a nagy felfordulásban akadtam össze életem első komoly szerelmével. Magas volt, szőke, kék szemű – mindig elgyöngültem a kék szemektől – és egyetemista. Felkért táncolni. Teljesen szokványos módja az ismerkedésnek. De ott és akkor valószerűtlen volt. Mintha álmodtam volna az egészet. Körülöttünk hányódó sorsok, emberek, akik már itthon váltak hontalanná, az ablakok mögött tankok sötét, fenyegető árnyéka és szerelem, első látásra. Ma sem tudom, hogyan botorkáltam el a táncparkettig és ott esem össze, ha nem szorít magához. Karcsi, a zongorista odakacsintott és rákezdt a kedvenc dalomra: „C'est ci bon...” Olyan jó veled, olyan csodálatos ez az este, olyan kár, hogy nem tart örökké. Ezt éreztük, ezt olvastuk ki egymás tekintetéből. Édes érzés volt és fájdalmas. Egyetlen pillanatra megtalálni valakit és elveszíteni örökre. Attila nem maradhat: Pesten körözték, mint a forradalmi diákbizottság egyik vezetőjét. Meg voltak számlálva a perceink is, mert a határon már megszigorították az ellenőrzést. „Velem jössz?” – kérdezte és meghoztam életem első, kemény döntését. Itthon maradtam. A magam életét választottam, nem az övét. Így volt jó. Így maradt meg bennem tisztán a szerelmünk emléke. Búcsúajándéka az eltiport forradalomnak.

Anyu

Tavasza van, nyílik a gyöngyvirág, anyám kedves virága. Ha beszívom az illatát, visszaálmodom magam egyre távolibb gyermekkoromba. Ott állunk a húgommal a harsogva, kizöldülve újjászülető kertben, kezünkben az anyák napi csokorral és az alkalomhoz illő jámbor képpel. A rövid fegyverszü-

net, amit anyánk kedvéért kötöttünk, egyre elviselhetetlenebb teherként nehezedik ránk. Reggel már összevesztünk azon, hogy ki mondja a versikét és ki adja át a csokrot. „Ne vitatkozz a kicsivel, te vagy a nagyobb, az okosabb” – idézem fel magamban anyu intelmeit és engedek. Átadom a csokrot és lemondok a versmondás jogáról is. Könnyekig meghatva saját nagylelkűségemtől, csak akkor fog el a mély, egészséges káröröm, amikor húgocskám belesül a versikébe. Most ő bögi el magát, én pedig diadalittasan adom elő a pillanat ihlette, saját versemet. Életem első költeményét.

Lehet, hogy éppen ott és akkor dőlt el a sorsom? A hirtelen feltörő és rímes rendben sorakozó szavak zenéjétől bódultan, akkor ébredtem rá a kifejezés gyönyörűségére először csak szóban, majd később írásban? Anyámra néztem a tavaszi pompába öltözött kertben, és büszkeséget, biztatást olvastam ki a szeméből. Utólag visszagondolva talán valami halványan derengő szomorúságot is. Megértett. S egyúttal megérezte, hogy egyszer majd a betűk, a szavak vesznek el tőle. Hogy eljön az idő, amikor az első, dadogva megfogalmazott sorok folyammá duzzadnak és magukkal sodornak messzire, távol a dunántúli várostól, ahol majdan egyedül marad szerettei sírjával és asszonyi, anyai boldogságának szép emlékeivel.

Így kellett ennek lennie? „Így volt megírva a sors könyvében” – mondja erre mindig, ahányszor az ismerősök arról faggatják, miért hagyta elmenni a lányait. Talán akadályozta volna meg – éppen ő, aki minden apró sikerünknek együtt örült velünk –, hogy a magunk útját járjuk, tőle még oly messzire is? Holott mi lehet nehezebb egy anyának, mint elengedni a gyereke kezét? Hány olvasónk panaszkodik, hogy magára maradt öregségére. Kinek az egyetlen lánya ment férjhez az ország túlsó végére, ki a fiát, menyét, unokáit várna haza Svájcból, Svédországból, Amerikából. Szétszóródtak a gyerekek, az anyák meg ülnek az üres házban és várakoznak. Talán nem mindig türelmesen, de folyton reménykedve üzenetben, levélben, a viszontlátás oly nagyon várt és egyre gyérülő ünnepeiben.

Néha előveszem anyám fiatalkori fényképét, és sugaras, ifjonti szépsége láttán összeszorul a szívem. Mi lett belőle? Öregasszony. „Na, ez azért túlzás!” – hallom szinte a kifakadását. Ugyanis egyetlen dolgot utál, de azt nagyon, ha sajnálkoznak rajta. Ott még nem tart. Engem is jól lehord, ha azért hívom telefonon, mert rosszat álmodtam, és aggódom érte. Ilyenkor azzal tereli más síkra a beszélgetést, hogy megnevettet. „Tudod, azt kérdezték tőlem a múltkor – mesélte nemrég –, hány éves a nagyobbik lányom, az újságíró? Azt válaszoltam: nem tudom. Miért mondanám meg, ha úgysem látszik rajtad. Erre csak tovább forszírozták, olyan nincs, hogy egy anya ennyire feledékeny legyen! Legalább azt áruljam el, én mikor születtem? Engem sem kell félteni, erre is azt válaszoltam, hogy nem tudom. Inkább engem nézzenek hülyének, mint téged öregnek, nincs igazam?” Dőltünk a nevetéstől. Csak utána kaptam észhez, hogy letettem a kagylót: én sem kérdeztem, ő sem tett említést a fájós lábáról, a néha veszettül kalimpáló szívéről, a hosszú, magányos estékről. Fél tőlük? Biztosan. De abban a pillanatban, amikor megsörren a telefon, helyreáll benne a világbéke. Ismét ő az Anyu, a régi, a vidám és erős: kisimítja megtépázott önbizalmamat, talpra ráncigál elesettségemből, bátyákat épít körém a szeretetéből. Az anyák már csak ilyenek. Amit nekik kívánunk, azt is magunknak kérjük: hogy maradjanak ilyenek. Maradjanak meg nekünk még nagyon sokáig.

Reszkesetek férfiak, jövök!

Avagy a zöldfülű vamp esete a műszempillával

Minden lány arról álmodik, hogy olyan legyen, mint a mozifilmekben a Végzet asszonya. Én sem voltam kivétel. Majd kinéztem a szemem, amikor sikerült elcsípni egy régi magyar filmet, és megláttam Mezei Máriát; flitteres ruhája úgy tapadt rá, mint a kígyóbőr, úgy is vonaglott, akár a kígyó, és amikor mélyet szippantott kétméteres szipkájából, megzizzent hatalmas műszempillája. Otthon, a tükör előtt próbálgattam a pózokat, szipka helyett egy hosszú faágat tartottam a kezemben.

Annyira beleéltem magam a nagy nő szerepébe, hogy hétvégeken bér munkát vállaltam annál a cégnél, ahol a barátnőm mamája volt a titkárnő. Az év végi nagyleltárhoz kerestek kisegítőket, és rendesen fizettek.

Mire költöttem? Teddy bear bundára. Óriási divat volt, és egy diáklánynak megfizethetetlen. De nem nekem. Annyi pénzt kerestem, hogy még egy kalpra is futotta, teddy bear díszítéssel. A lányok irigyeltek, a fiúk, akik a maguk félszeg módján legyeskedtek körülöttem, komoran bámultak. Úgy érezték, ebben a káprázatos műszörme bundában elérhetetlen lettem a számukra. Rettenetesen élveztem a sikeremet, csak az bosszantott, hogy az a srác, akit régóta figyelgettem, észre sem vett. Pesti jogász volt, nem tudom, mi dolga lehetett a városunkban, de gyakran leutazott, és ilyenkor a rokonainál szállt meg. Esténként megjelent a Nagyszállóban, ahol a helyi fiatalság is tanyázott. Elhatároztam, hogy meghódítom. A bundám és a kalapom már megvolt hozzá. Külföldi cuccokkal seftelő versenybringás haverjaimtól szereztem rúzsot, és csodák csodájára egy műszempillát is. Olyan volt, mint egy ronda fekete rovar, és fel kellett ragasztani a szemhéjamra. Órákig kínlódtam vele, amíg nagyjából oda tapadt, ahová kell. Hosszan bámultam magam a tükörben, meg voltam elégedve. Így kell kinézni egy igazi vampnak. Felöltöztem, és elindultam a Nagyszállóba. Őszintén szólva nem hittem, hogy találkozni fogok álmaim nagyhercegével, így aztán majdnem összerogytam, amikor megpillantot-

tam. Épp jött lefelé a lépcsőn, a karzatról – ott tömörült a helybéli aranyifjúság krémje –, én meg beviharzottam a hóésésből. Szerintem rémesen nézhettem ki, behavazva, szürke teddyben, fehér körömcipőben – csak egyetlen pár túsarkúra telt, és azt hordtam évekig, télenyáron –, a műszempillámról csordogáló olvadt hólével az arcomon. Mindenesetre megállt, mint akinek földbe gyökerezik a lába, és nézett. Nem tudta a szemét levenni rólam. Én meg róla. Végre megindultunk, ekkor nagy izgalomban megbotlottam a lábtörlőben. Ez

a vég – gondoltam –, ott fogok landolni a lába előtt. Szerencsére gyorsan odaugrott és elkapott, mielőtt orra estem volna. Vígjátékban sokszor láttam ehhez hasonló jelenetet, de akkor valahogy nem tudtam röhögni rajta. Ha rajtam múlik, azonnal megfutamodom. Ehelyett udvariasan bemutatkozott – én is hebegtem valamit – és meghívott az asztalához. Erre a pillanatra vártam régóta, és amikor teljesült, jeges rémület fogott el. Mit fogok neki mondani? Mit fognak szólni a lovagjaim, ha így látnak, és vele? Úristen, mibe keveredtem? Egyetlen vágyam volt, leülni, minél hamarabb, mielőtt megint elvágódom.

Leültünk. Lesegítette a bundámat, beadta a ruhatárba, pezsgőt rendelt, tökéletesen úgy viselkedett, mint egy lovag. Én meg csak ültem, magamba roskadva, és szólanul bámultam a pezsgővel töltött poharamat.

– Akkor koccintsunk a megismerkedésünkre! – javasolta András – a nevét legalább megjegyeztem –, hogy oldja a feszélyezettségemet. Koccintottunk.

tuti dilik

– Hogyan lehet az, hogy még sohasem láttam eddig magát? (Magamban: Láttál elégszer, csak egyetlen pillantásra sem méltattál.)

Hangosan:

– Talán azért, mert többet vagyok Pesten, mint itthon.

(Magamban: Ha most nem szakad rám a plafon, akkor soha.)

– És hová szokott járni Pesten?

Belenyaltam a pezsgőbe, és már simán ment a hazudozás.

– Az Old Firenzébe. Ismeri?

– Érdekes, én is gyakran megfordulok ott, és még sohasem láttam.

(Magamban: Mert nem is láthattál. Életemben nem voltam még ott.)

Hangosan:

– Épp egy hete pezsgőztünk ott a barátaimmal. Utána még átnéztünk a Pipacsba. Isteni volt.

– És legközelebb mikor utazik ismét Pestre?

Nyeltem egy nagyot.

– Talán két hét múlva.

– Pompás. Akkor már én is fent leszek, találkozhatnánk a Pipacsban.

Mit szólna hozzá?

Épp a számhoz emeltem a poharat, belekortyoltam, és félrenyeltem. Ijedtemben. Na, most aztán lebuktam, hogy fogok ebből kimászni? Fuldokolva köhögtem az erőlködéstől, a szemem is könnyezni kezdett. És ekkor jeges rémület hasított belém. Éreztem, hogy megmozdul a bal műszempillám. Nyilván ügyetlenül raktam fel, vagy a sós könnyek feloldották a ragasztót, tény, hogy félárbocra ereszkedett. Mintha félig leeresztett függöny mögül lestem volna ki. Iszonyú volt. András úgy tett, mintha semmit sem vett volna észre. Egyre hevesebben tette a szépet. Talán azért, hogy lelket öntsön belém, a megbicsaklott vampba.

– Olyan rejtélyes lány maga Zsuzsanna. (Magamban azt gondoltam, hogy semmit nem utálok jobban annál, mint amikor Zsuzsannának szólítanak.) De nem szóltam semmit, csak pislogtam. Vesztemre. Műszempillám ettől elszabadult, és zsupsz, belepottyant a pezsgőbe. Úgy úszkált benne, mint egy döglött döglégy. Révülten bámultam, nem mertem felnézni. Kivel fordulhat ez elő – rágódtam keservesen –

csakis velem. Na, de mégsem ülhetek itt az idők végezetéig, mint egy félszempillás vamp, dicsősége romjain...

Ekkor – van Isten – beállított Jóska, a legjobb barátom. Odajött és összecsapta a kezét:

– Jesszusom, te meg hogy nézel ki?

Szörnyen. De ez már nem érdekelt. Megcsillant előttem a remény, hogyan léphetek emelt fővel a távozás hímes mezejére. Úgy mutattam be Jóskát, mint a vőlegényemet. Szeme se rebbent. Vette a lapot. Udvariasan búcsút vettünk Andrástól, és hazáig együtt nevtünk felsülésem tragikomédiáján. Előbb Jóska még eltávolította a maradék műszempillámat, és kaptam tőle egy baráti jó tanácsot:

„Soha ne akarj annak látszani, ami nem te vagy. És eszedbe ne jusson még egyszer feltenni egy ilyen vacak műizét. Nem áll ez jól neked.”

Megfogadtam a tanácsát. Örökre elment a kedvem a vampságtól, sminckelni is csak elvétve szoktam. Akkor is, alig.

Sok-sok évvel később aztán találkoztam Mezei Máriával. Ült a tükör előtt, és olyan szakértelemmel ragasztotta fel a műszempilláit, hogy tátott szájjal bámultam. A szemem láttára varázsolódott át öregedő dívából a végzet delejező asszonyává. Ehhez is érteni kell, és ő aztán nagyon értett hozzá. Neki ez volt a mestersége. Nekem meg az, hogy cikkeket írjak. Ehhez viszont nem volt szükség műszempillára.

Szex és kommunizmus

„A forradalom összpontosítást, erőfeszítést követel, nem tűri az orgiákat... A féltelenség a nemi életben polgári, a bomlás jele. A proletariátus felemelkedő osztály. Nincs szüksége sem a nemi kicsapongások mámorára, sem az alkohalmámorra...”

(V. I. Lenin)

Képzelnék maguk elé egy óriási méretű, bugyirózszaszin szatén melltar-
tót, pántokkal felkantározva! Kislány voltam, egy kirakatban pillantottam
meg az ötvenes évek elején, és mellbevágott. Úgy emelkedett ki a jégeral-
sók, bundabugyogók, patentharisnyák halmazából, mint a vágyak lerom-
bolásának monumentális emlékműve. Nemrég viszontláttam, a Centrális
Galériában, ahol Szex és kommunizmus címmel rendeztek kiállítást.

Mit tudtam én a szexről tizennyolc évesen? Negyedét sem annak, mint
a mai tizenévesek. Újságot nem olvastunk, így ötven év késéssel tudhat-
tam meg, hogy mit írt a Nők Lapja 1952-ben a magzatelhajtókra kisza-
bott kemény ítéletekről. Idézet a cikkből: „Erősödni, gyarapodni akaró
népünk aljas ellenségei ezek, pusztá létükkel is a múlt erkölcsi fertőjét ter-
jesztik”. Mivel a Ratkó-korszak néven elhíresült abortuszellenes kampány
sem vált be, 1956-ban törvényben legalizálták a nem kívánt terhesség
megszakítását. Mindkét intézkedést úgymond a nők „érdekében” hozták,
és mindegyiknek mai napig viseljük a következményeit.

Néhány plátói és viharos szerelmet leszámítva, meglehetősen tudatlanul
léptük át a felnőttkor küszöbét. Történetek kísérletek a felvilágosításunkra,
azokon a nemináriumoknak is becézett szemináriumokon, ahol a dolgozó
nőket bevezették a nemi élet szigorúan tudományos rejtelmibe. Halálosan
untuk, ezért mindenki kinézett magának egy partnert, és előadás közben
jöttek-mentek az üzenethordozó cetlik. Nekem is küldtek, ez állt rajta:
„Elvtársnő! Maga egészen elvette az eszemet!” Válasz: „Hogyan veszíthet-
te volna el azt, ami nincs?” „Kegyetlen. Megőrülök Magáért. Nem innánk

meg egy kávé?" „Mikor?" „Most. Szökjünk meg!". Megszöktünk. Az égen akkor is ragyogtak a csillagok, a szerelem akkor is csodálatos volt.

Akkoriban járta az a vicc, hogy a szocializmusban azért nem jönnek össze a dolgok, mert mindig hiányzik valami. Ha már van kivel és van mivel, akkor nincs hol. Szállodai szobákba nem lehetett csak úgy felvinni valakit, a parkokban pedig minden bokorba benéztek a munkakerülő „kéjnőkre" vadászó erkölcsrendészeti járőrök. Házasságunk elején a férjem állást kapott a tévében, és amíg nem tudtuk elcserélni a kecskeméti lakásunkat, felutazgattam hozzá. Nekem szállodai szobát foglalt a szerkesztőség, ő albérletben lakott, egyik helyen sem tölthettük együtt az éjszakát.

Hajnalig járkáltunk a Duna-parton vagy a Margitszigeten. Ott fogtunk ki egy razziát. A rendőr hitetlenkedve lapozgatta a személyinket: „Maguk tényleg házasok? Akkor mit keresnek itt? Miért nem otthon bújnak inkább össze?" Ilyen kalandokat éltünk át. Az egész életünk egy nagy kaland volt. Velünk mindig történt valami, jó is, meg rossz is, vegyesen... Sokáig még csak nem is láttunk csipkés, márkás fehérneműt, francia parfümöt, olasz bútort, ám szexmagazinok nélkül is tudtuk, hogy mit kezdjünk egymással az ágyban. Valahogy nem is vágyódtunk luxuskéglire, luxuskocsira, meg ilyenekre. Most van minden, szex orrszájba, vízágy, úszómedence, külföldi kéjutazás. Ettől talán boldogabbak a mai fiatalok? Nekik már az a természetes, amiben most élnek. Melyik a jobb, melyik a rosszabb? Erre csak egy következő kiállítás adhat majd választ, ötven év múlva.

Hol vagytok, ti régi osztálytársak?

A kérdés költői, a válasz: megtaláltuk egymást. Ötven év után, 1999 májusában találkoztunk először, majdnem teljes létszám-ban. Ezt is megírtam, bár az általános iskola befejezése után útja-ink szétváltak, a kapcsolatot még mindig tartjuk egymással.

Ötvenéves találkozó

Néha eltűnődtem: vajon mi lett velük? A régi, copfos, masnis kislányokkal, akik a szombathelyi zárdaudvar öreg diófája alatt ocsúdtunk fel először a háború iszonyatos rémálmából. Kőművesek dolgoztak az iskolaépületben, helyreállították a károkat, mi pedig az udvaron pallérozódtunk. A diófát már kivágták, a tantermünk mintha összement volna. Nincs ki a teljes létszám, mégis alig férünk el benne. Ötven év után képedünk el azon is, hogy milyen sokan voltunk. Egy hóján ötvenen. Negyvenkilencen. Nézzük egymást. Próbáljuk azonosítani az ismerősen ismeretlen arcokat az örökre megjegyzett nevekkal. Te ki vagy? – kérdezzük, mint fél évszázada, amikor először találkoztunk. Kézről kézre adjuk a régi tablót. Keressük rajta magunkat, és nem hiszünk a szemünknek: „Ez lennék én?”

Megváltoztunk. Megváltoztunk? Fél óra sem telik bele, és már úgy zsi-natolunk, mint hajdanában. Hirtelen megsokasodnak a közös emlékek. Valaki megemlíti, hogy mi nemcsak táskát cipeltünk, hanem otthonról hoztunk szenet és tűzifát is az iskolába. Nekem ez már kiment a fejemből. Arra viszont jól emlékszem, hogy soványak voltunk és örökké éhesek. „Sövinek az volt az álma, hogy egyszer jóllakhasson lókolbászból!” – mondom, és hirtelen belém hasít, hogy hol van Sövi? Söverjessy Judit, padszomszédom és nevetőtársam. Senki nem tud róla. A „létszámellen-őrzésnél” kiderül, hogy négyen meghaltak, öten ismeretlen helyre távoztak, sokan „igazoltan” maradtak távol. Beke Magda beteg, egyedül nem

tud kimozdulni a lakásából. Góczán Magdinak pont aznap volt a negyvenéves orvostalálkozója. Ringó Marika idős édesanyját gondozza, Citi, Czvitkovics Anna, a város legcolosabb kosarasa csípőprotézis-műtét előtt áll. A hegyháti ikrek közül Ildikó Bécsbe utazott pár hónapos ikerunokáihoz. Ifjú Horváth Marika hosszú levelet küldött maga helyett Amerikából. Családjával a Mexikói-öböl partján él, és mozgalmasan telnek nyugdíjas évei. Partikat szervez, összetartja az ottani népes magyar kolóniát.

Akik hiányoztak nekünk

A tanáraink. Sajnos nem jöhettek el. Nincsenek az élők sorában. Fura osztály voltunk. A szocializmus utolsó zárdistái. A háború után még apácák tanítottak bennünket, hosszú fátyolos, Szent Domonkos rendi nővérek.

tuti dilik

Akkor ez volt a város legjobb iskolája, amelyet a művelt és felvilágosult báró Gál Mária Mechtild főnökasszony irányított. Szerafina, Adél, Rajmunda, Teréz nővér csöpögtették belénk a tudást nagy szeretettel és végtelen türelemmel. Vallási, származási előítéletek nélkül. Mi történt velük? Ezt már egy új nővér, Varga M. Ladiszla mondja el.

– Az iskolát államosították, a nővéreket elhurcolták, engedélyt kaptak arra, hogy dolgozzanak, csak azzal nem foglalkozhattak, amihez a legjobban értettek. Tanítással.

Mi akkor nem nagyon értettük, mi történik körülöttünk. Csak azt láttuk, hogy hirtelen „leváltották” a nővéreket, és világi tanárok vették át a helyüket. Szerencsénk volt, kiváló tanárokat kaptunk. Olyanokat, mint Bárány tanárnő, az osztályfőnökünk, aki hivatásának érezte, hogy amit tud, átadja nekünk, és segítsen megtalálni a magunk hivatását. Ami nem volt könnyű azokban az időkben. Ezt is csak akkor éreztük, amikor befejeztük a nyolc általánost, és egy csomó lány kitűnő bizonyítvánnyal sem tanulhatott tovább.

Mi lett belőlük?

Erről is beszélgettünk, ebéd után, fehér asztal mellett. Déry Babit, az osztály egyik legjobb tanulóját még a középiskolába sem vették fel a származása miatt. Irodában kapott állást egy év után, és mint dolgozó, sikeresen felvételizett a Közgazdasági Egyetemre. Utána behívta a személyzetis, és érdeklődni kezdett az édesapja foglalkozása iránt. Már nem is csodálkozott, amikor értesítették, hogy a felvételi vizsgán megfelelt, de hely hiányában nem tudják felvenni. Kontírozó könyvelő lett a Húsipari Vállalatnál. Ott ismerte meg a férjét, aki a vállalatnál gyakornokoskodott, mint az Állatorvosi Egyetem harmadéves hallgatója. Minden rendbejött. Szerelem, házasság, két szép fiú, harmonikus családi élet. Hirtelen rám néz, még hozzát teszi:

– A családi életemet így képzeltem el, de azért szerettem volna magam is kibontakozni egy kicsit. Ezt elvették tőlem.

Tárnoki Klári volt a legjobb földrajzos. Meteorológusnak készült, helyhiány miatt átirányították vegyésznek. Az osztályból egyedül ő szer-

zett kandidátusi címet – mindenki lelkesen megtapsolta –, és a Szegedi Orvostudományi Egyetemen végzett tudományos kutatómunkát nyugdíjazásáig. Most sem ül otthon tétlenül: tanít, számítógépezik.

Tóth Klári volt a legkisebb, mindig az első padban ült. Örökösen mosolygott, pedig korán megismerte az élet nehéz oldalát. Nem tudtuk, miért rohan haza mindig az iskolából. Főzni. A megözvegyült édesapjának. Aki valójában nevelőapja volt, de úgy szerette, mint az igazit. Csakhogy akkor egy kárpitos apa rossz ajánlólevélnek számított, ezért az igazi szülei foglalkozását írta be az önéletrajzába. Így lett szegényparaszti származású.

Sokat ez sem lendített a helyzetén. Ráírták a káderlapjára, hogy gárdista volt, és még a gimibe sem vették fel. Mégis elérte, hogy az lett, amire vágyott. Könyvtáros. Mint Szalai Piroska. A Piri, istenem. Édesapja falun tanított, egy ideig engem is odavett, és akkor szerettem bele a füvekbe, fákba. Piri nem ment férjhez. A könyvek között érzi jól magát. Élvezi, hogy őt a nyolcvanéves nyugdíjas bácsi is Piri néninek szólítja, és a gyerekek is. Érdekes változáson ment át. Más megöszül ebben a korban. A szőke Piri haja sötétre barnult. Amíg él, mindenki Piroska nénije akar lenni.

tuti dilik

Tóth Marica volt a legjobb matekos. Mindenki az ő dolgozatáról puszkázott. Készült is erre a pályára, csak nem vették fel az egyetemre.

– Apu miatt, aki úri és egyenruházati szabó volt. Később szövetkezeti dolgozó lett, és ő varrt a fél rendőrségnek, ahol állást is kaptam. Onnét kerültem a Belügyminisztériumba statisztikusnak. Végül is számítógép-központban végeztem a pályafutásomat.

Béres Aliz csendes volt, szorgalmas, és tiszta kitűnő végig. Arról álmodott, hogy gyógyszerész lesz.

– Csak adminisztrátor lettem. Nem tanulhattam tovább, mert a szüleim nem bírták anyagilag. Két kisebb testvérem volt még, én voltam a legidősebb, én mentem el először dolgozni. Akkor nagyon fáj a szívem. Már nem fáj. A testvéreim már tanulhattak. A gyerekeim is tanulhattak volna, ők nem akartak. Az érettségit letették, ezt az egyet kikötöttem.

Gerencsér Babi. Ősz haj, nevetős szem. Ez lenne az örökké visszabeszélő, nyughatatlan kislány, akivel mi ketten „szomorítottuk” a tanárainkat? Őt sem vették fel a középiskolába két évig, mert kulákcsemetének nyilvánították. Végül csak beiratkozott a közgazdasági szakközépiskolába, majd a harmadikból kimaradt. Férjhez ment.

– Férjem a 25. házassági évfordulónk napján, most húsz éve halt meg. Együtt lakunk a kis népes családommal, a fiammal, a menyemmel és az unokámmal. Nem hiszed el, egyke voltam, elkényeztetett, és most paraszt lettem. Tyúkokat, pulykákat, libákat nevelek eladásra, és kapálok a kertünkben.

Az osztály igazi csodája a pici, törékeny Tölgyes Anci. Őt sem vették fel a gimibe, mint osztályidegent, de elvégezte a kőszegi tanítóképzőt, majd a Gyógypedagógiai Tanárképző Főiskolát. Döbbenet hallgatunk, amikor elmeséli az életét. Férje tíz éve halt meg agyvérzésben, róla három éve kiderült, hogy rákos, és csak három hónapja van hátra. Annyi szeretetet kapott a családjától, a barátaitól, hogy felépült.

– Mi lettél volna, ha más korban születesz?

– Pedagógus. Mindenféleképpen tanítottam volna. Ez volt a vágyam, jóformán kisgyerekkorom óta. A másik az, hogy nagymama legyenek. Hála Istennek, mindkettő teljesült. Csodálatos volt a pályám, sok öröömöt telt

benne, most pedig az unokáimban találok meg az örömet. Mert nemcsak szépek és okosak, hanem jók is. Olyan szívük van, hogy azt el sem tudom mondani.

Szorgalmasan gyűjtögetem a legeket.

Marosfalvi Juci volt a legcsendesebb. Jól ment férjhez, otthon nevelhette a két fiát, tizenöt évig. A nagyobbik most kereskedelmi igazgató a sárvári Termálban. A kisebbik Bükön nyitott régiségboltot, Juci azt vezeti, és ott van neki a négy unoka is.

Sziji Klára volt a legönzetlenebb. Arról álmodozott, hogy könyvesboltban lesz eladó. Gyógyszerész lett. Már nyugdíjas, és még mindig bejár a Fekete Sasba. Nardai Erzsí volt a legnyüzsi. Egy irányban laktunk, és az iskolából hazafelé arról ábrándoztunk, hogy okosak leszünk, híresek, és sohasem megyünk férjhez. Erre mit tett? Nem tanult tovább. Nagyon beteg lett az édesanyja, és beállt dolgozni a bankba. Aztán gyorsan férjhez ment. Fia felsőfokút végzett, építész, és összehoztak egy családi vállalkozást, ott nyüzsi lehet. Nyugdíjas fejjel aktív üzletasszony.

Ulachla Cinci volt a legjobb tornász, most ő az egyetlen, aki két dédunokával is dicsekedhet.

Varasdy Ági volt a legjobb szervező. Már tizennégy évesen tudta, hogy neki a pénzügyi pályán a helye. Erre készült. Elvégezte a számviteli főiskolát, utána elment feleségnek Dunaújvárosba. Már visszaköltöztek Szombathelyre. A találkozót is Ági szervezte meg. Arra gondolt, hogy ötven év után jó lenne viszontlátni azokat, akikkel sok szép és boldog évet töltöttünk együtt.

A rosszra még Szabó Kati sem emlékezett, pedig őt a Dunántúl összes iskolájából kizárták demokrácia elleni magatartása miatt. Mi volt a bűne? Nem engedett gúnyt űzni a vallásból. Nincs benne semmi harag. Bárhol dolgozott – irodában vagy kétkezi munkásként –, mindenütt megszerették.

Együtt éltük át közös múltunkat. Ötven éve fel sem fogtuk, milyen nagy dolog az, hogy élünk. Ma már annak is tudunk örülni, hogy még élünk.

A harmonikakirály

Tabányi Mihályt mindenütt értették

*Hol van az a nyár, hol a régi szerelem? Hol van már az a fiú, a
kivel együtt andalogtunk kézen fogva a pesti éjszakában? Körülöt-
tünk tombolt a szocreál, átszöve fülbemászó szvingmelódiákkal.
Az Emkében nagy könnyűzenei élet pezsgett, esténként Tabányi
Mihály és zenekara ejtette rabul a dallamokra még fogékony kö-
zönséget. Más volt az, más muzsika. Csillogó, varázslatos...*

Tabányi Mihály, a magyar harmonikakirály valóban uralkodó szerepet játszott a magyar könnyűzenében. Hidegkúti lakásában bekeretezett okirat tanúsítja, hogy a nemzetközi harmonikaverseny hétszeres győztesét 1942-ben népszavazással választották meg a hangszer királyának. Pályája töretlenül emelkedett az ötvenes években is, majd sikerei csúcshoz egyszer csak eltűnt a szemünk elől. Azt is rebesgették, hogy disszidált. Így volt?

– Szó nincs róla. Koncerteztem. Las Vegasból Szibériáig, északon és délen, mindenütt a világon. A legnagyobb sztárokkal léptem fel, és sokan biztattak, hogy maradjak kint. Az ajánlat csábító volt, hiszen külföldön tízszer annyit kereshettem, mint itthon, mégsem éltem vele. Az első hónap, vagy az első két év után már alig vártam, hogy hazajöhessenek. Pedig az én műfajomhoz még különösebb nyelvtudás sem szükséges. A kotta ugyanis univerzális, és teljesen mindegy, hogy Japánban játszom vagy Amerikában, zeneileg a világ összes nyelvét beszélem. Mindenütt megértettek. De mit tegyek, ha egyszer itt érzem magam a legjobban. Budapesten, Hidegkúton.

– *Ahol csak fellépett, ünnepelték. A volt Szovjetunióban éppúgy, mint Európában vagy Amerikában. Kikkel szerepelt együtt?*

– Az akkori legnagyobb sztárokkal. Az amerikai turnémon Les Paullal, a csodálatos gitárművésszel, Frank Sinatrával, El Martinóval, Barbra

Streisanddal, Dean Martinnel. Még Bing Crosbyval is összehozott a sors, az Egyesült Államok fennállásának 200. évfordulóján rendezett nagyszabású ünnepségen, a Kennedy Centerben. Mint házigazda ő mutatott be engem a közönségnek.

– *Gyönyörű emlékek. De én másra is emlékszem: azokra a mámoros estékre az Emkében.*

– Akkor az Emke volt az ország közepe. Ott léptek fel a legnagyobb sztárok. Talán az aranycsapatomra is emlékszik? Kovács Gyula dobolt, a Pegéék – először az idősebb, majd az ifjabb – bőgöztek, Turán László zongorázott, Beamter Jenő vibrafonozott, a hawaii gitáron Balogh Géza, a ritmusgitáron Kovács Andor játszott. Csaknem tizenhét évig zenéltünk együtt az Emkében. Mindig egy nagy nyitánnyal kezdtünk, utána szalonzene, majd tánczene következett, végül a műsor, olyan kiválóságokkal, mint Honthy Hanna, a Latabárok, Lantos Olivér, Kapitány Anni, Fényes Kató, Karády Katalin, Ferrari Violetta. Ott indult a pályája Záray Mártának, Vámosi Jánosnak, Koós Jánosnak. Mindenki megfordult ott, aki számított.

– *Hát, ez az Emke már nem az az Emke. A könnyűzene is sajnálatosan felhígult.*

– Más korban élünk. Most nem hangzásokkal, hanem mutatvánnyal, cirkusszal, hangerővel kívánják megfogni a fiatalságot. Ezért az úgynevezett nívós zene kicsit háttérbe szorult, de már ismét jön előre. Kezdenek visszatérni világszerte az akusztikus hangszerek, a bőgő, a klasszikus gitár, erősítő nélkül. Az igazi muzsika ez. Természetesen a beatzenében is akad kiválóság, de nagyon kevés. Könnyűzenét is másként játszanak a képzett zenészek. Ők nemcsak a hatásra mennek, hanem a kifejezés tisztaságára. Olyan ez, mintha egy gyöngysor szeméit lepergetném ide, az asztalra. Minden hangnak koppannia kell.

– *Tehát mindegy, hogy milyen műfajban muzsikál valaki?*

– Fő, hogy jól játsszon. A Zeneakadémián orgona és nagybőgő szakot végeztem, utána kántor lettem, de abból nem lehetett megélni. Át kellett térnem a könnyűzenére. Kodály Zoltán, aki szintén a tanárom volt, sokáig haragudott a harmonikára. Egyszer erdélyi, maroszéki, moldvai táncokat

tuti dilik

játszottam neki, baritonregiszterrel, és akkor azt mondta: „Ja, hát ez más!” Utána pedig azt nyilatkozta a Muzsika című lapban, elismeri koncerthangszernek a harmonikát, de csak akkor, ha Tabányi játszik rajta. Erre ma is büszke vagyok.

„Gyere, ülj kedves mellém...”

A dizőz, akit Vadas Zsuzsának hívnak

Késő este cseng a telefon, izgatott férfihang jelentkezik Los Angelesből: – Zsuzsika, azóta járatom a Nők Lapját, mióta felfedeztem, hogy újságíró lett. Mindig felteszem a lemezét, hallgatom a hangját. – Gyere, ülj kedves mellém... és olvasom a cikkeit. Ilyen tüneményes nő nincs még egy!

– Uram, itt valami tévedés lehet. Ha meghallaná az énekhangomat, bedugná a fülét.

– Nem Vadas Zsuzsával beszélek?

„Régi hódolóm” képtelen titkolni csalódását. Amikor tisztázzuk a félreértést, már csak egyet nem ért: hogyhogy mi, Vadas Zsuzsák még csak nem is ismerjük egymást?

Híres névrokonommal többször is összecseréltek. Egy régi szerelmem kis híján összeverekedett a Balatonszéplaki újságíró-üdülő gondnokával, aki arra a kérdésre, hogy hol találja meg Vadas Zsuzsát, természetes egyszerűséggel válaszolt: éjszaka, a bárban. Zsuzsa akkortájt ott énekelt. Bár az ilyen történetek után mindig elhatároztam, hogy felkeresem kettős lényem másik felét, csak most sikerült utolérnem. Amikor kinyitotta az ajtót, úgy borultunk egymás nyakába, mint régi ismerősök, akik ezer éve nem látták egymást. Orosz János, a híres bázongorista férj szaladt a fényképezőgépert.

– Ezt meg kell örökítenem: a két Vadas Zsuzsa végre együtt!

Leültünk, rágyújtottunk – az első rokon vonás –, és rögtön kicseréltük közös történeteinket. Amióta ugyanis nem énekel, garmadával kapja régi rajongóitól a gratulációkat, milyen jól választott új pályát magának. Nagyokat nevetünk – ez is közös vonás, ismeretlenül is közel kerültünk egymáshoz: az ünnepektől, körülrajongott dizőz, és az akkor még névtelen, pályakezdő újságíró.

tuti dilik

– *Azt mesélték rólad, hogy te voltál a fény a pesti éjszakában. Minek készültél eredetileg?*

– Gyerekkoromban táncikálni tanultam Utassy Gizinél, majd felvételiztem a színészképző főiskolára. El is végeztem 1944-ben. A diplomámat Galamb Sándor igazgató hozta el, mert én már nem mehettem be, pedig szép jövőt jósoltak nekem. Az igazgató szerint az egyik legjobb komika lehetett volna belőlem. Korán mentem férjhez, Horváth Jenő zeneszerzőhöz, aki a kiadóknál felültetett a zongora tetejére, ott adtam elő a dalait. Kaptunk érte öt pengőt, így lettem énekesnő. Szép és érdekes életem volt. Egy pillanatig nem sajnálom, hogy nem lett belőlem színésznő.

– *Harminchéte éve élsz boldog házasságban Orosz Jánossal. Egy dizőz és egy bázongorista. Ideális pár. Ő a második férjed?*

– A negyedik és az egyetlen. Szóval az igazi. Soha nem voltam híve a futó kalandoknak. Aki nekem tetszett, ahhoz férjhez mentem rögtön. Volt olyan hangversenyem, ahol Horváth Jenő hozzám írt dalát énekeltem: „Gyere, ülj kedves mellém...” Nagyon sok dalt írt hozzám, mivel a felesége, a szerelme voltam sokáig. A szöveget Szenes Iván írta, a hangversenyt Fischer György rendezte, a zongoránál Janika kísért. Úgyhogy ott volt mind a négy férjem. Csoda érdekes volt.

– *A nézőtérén pedig ott ültek azok, akik szerelmesek voltak beléd. Janika nem volt rád féltékeny?*

– Nem volt rá semmi oka. Nekem több lehetett volna, de mindig félre néztem, ha nem akartam valamit észrevenni. Legfeljebb úgy ültem a kis asztalomnál, hogy neki háttal legyek, de szemben a tükörrel. Ezek nem komoly dolgok. Gyönyörű éveket töltöttünk együtt. Felléptünk Európában majd minden országában, Amerikában ötször.

– *Abban az időben nem nagyon engedtek ki senkit, főleg házaspárokat együtt.*

– Nekem is azt mondták a belügyben: „Művésznő, magát kiengedjük hat hónapra, hazajön, utána kimegy az ura.” Azt válaszoltam: „Nézze, én moziba sem járok az uram nélkül, Münchenbe sem megyek egyedül.” Rá egy évre kimehettünk, a házaspárok közül talán elsőként. Tizenennyolc évig turnéztunk külföldön, közben hazajöttem mamázni, papázni.

– *Eszetekbe sem jutott, hogy kint maradjatok?*

– Annyira nem, hogy a gázsinkat két Mercedesbe fektettük, azoknak az árából vettünk egy kicsi mesevillát a Svábhegyen. Ott éltünk boldogan huszonvalahány évig. Fiatalok voltunk, tudtunk még havat lapátolni. Amikor meghalt az anyukám, rendbe hozattuk a lakását, és ide költöztünk a Dob utcába. Jól érzem itt magam. Olyan művészházféle volt ez mindig. Szegény Seress Rezsőke itt ugrott ki az emeletről, de ezt még túlélte, csak másodszorra sikerült az öngyilkossága. A lépcsőházban gyakran találkoztam a kicsi Presser Gabival, ment újságot kihordani. Amikor rászóltam, hogy rémesen néz ki, azt válaszolta: „Zsuzsi néni, ebből van a pénz.” Ilyen ház ez. Tele emlékekkel. Regényt lehetne írni róla.

tuti dilik

– *Akár az életeredről. Ma már kevesen tudják, milyen dizőznek lenni.*

– Rangos. Nem volt olyan hely Pesten, ahol ne énekeltem volna. Az Elysée kávéház mellett ment el a villamos, és a kalauz mindig bemondta, hogy itt énekel Vadas Zsuzsa. Akkor még nem volt ennyire prostituált ez a pálya. Színház után beültek az emberek vacsorázni, zenét hallgatni. Éjszaka is életségű volt a város. Az utcákon hullámozott a nép, az Oktogonon kiírták neonnal, hogy ki énekel. Három helyiségben szólt a zene. Fent énekel Kapitány Anny, középen én, alul Fényes Kató. A legjobb zenészek játszottak, a Martini zenekar, Chappy, akkor még nem engedték ki őket külföldre. Nagyszerű volt a közönség is: ők mentek el ötvenhatban, New Yorkban találkoztam velük ismét. Amikor végigmentünk az utcán, több ismerőssel találkoztunk, mint itthon.

– *Hogyan fogadtak benneteket?*

– Sírtak a vállunkon. Rengeteg emléküik fűződött a dalainkhoz. Úgy is hirdettek, hogy jön a fekete hajú kis gimnazista. Én viszont úgy éreztem, ha már elmegyek a Dob utcából a felhőkarcolók közé, nem okozhatok csalódást. Mivel a fekete hajam már úgyis festve volt – korán kezdtem őszülni –, befestettem szőkére. A góré, aki leszörzöttetett, és nyáron a Balatonnál még feketének látott, majdnem elájult: „Zsuzsika, én négy hete hirdetem, hogy a fekete hajú kis gimnazista vendégszerepel New Yorkban!” A repülőtérről egyből mentem a fodrászhoz, visszafestetni a hajam feketére.

– *Úgy tudom, Los Angelesben Elvis Presley-vel is megismerkedtél.*

– Egyik barátunk elvitt bennünket Palm Springsbe – ez a legelőkelőbb nyaralóhelye a városnak –, ott hűsöltek a világsztárok Sinatrától Bob Hope-ig. Egyszer csak Elvist láttam kilépni az egyik drug store-ból. Eldobtam magam. Mire a barátunk odament hozzá, közölte, hogy itt van két művész Magyarországról, szintén szakmabeliek, és bemutatott bennünket. Elvis annyira kedves volt, rögtön meghívott az aznap esti partijára. Sajnos, este felléptünk Los Angelesben.

– *Végigénekelted a fél világot, itthon még filmben is játszottál Jávor Pállal, de sikereid csúcsán hirtelen eltűntél.*

– Harminc éve elhatároztam, mikor megyek nyugdíjba, mert utálok az öreg énekesnőket, akik nem tudják abbahagyni. Boldog és büszke vagyok,

hogy akkor hagytam el a pályát, amikor még volt szerződésem, így akartam. Nekünk olyan szerencsésen alakult az életünk, hogy a svábhegyi házunk egyharmadát ráköltöttük erre a lakásra, a többit beraktuk a bankba, abból élünk. Nagyon sokat dolgoztunk, gyakran szabadnap nélkül reggelig, de most, hogy nyugdíjasok vagyunk, nincsenek komoly gondjaink.

– *Nem hiányoznak a csillogó ruhák, a siker, maga az éneklés?*

– Én még itthon, a fürdőszobában sem énekelek. Ez is érdekes. A pécsi Rege Szállodából mentem nyugdíjba egy szombati napon. Meghirdették, hogy búcsúzó, a bár zsúfolásig megtelt. Úgy énekeltem, mint fénykoromban. Óriási sikerem volt. Ez történt szombaton, hétfőn lejjebb szállt a hangom. Azóta egy nyikkanás nem jön ki a torkomon. Bokáig ért a fekete hajam, olyan kontyokat fésültem, hogy a csodájára jártak. Aztán nem volt rá szükségem többé, és már a frizurámat sem tudtam megcsinálni. A múltat lezártam, a mának élek, kellemesen és boldogan. Belebetegednék, ha egy nótát kellene elénekelnem, mert annyi hangom nincs, mint egy légynek. Nem is hiányzik most már. Ezt a pályát befejeztem. Az egy másik élet volt. És nekem annyi más dolgom van: olvasnivalók, keresztretjtvények, főzés, vásárlás, Janikát rendben tartani.

– *Ezt a finom ebédet Janika főzte.*

– Ma. Ki akart tenni a Vadas Zsuzsák előtt. Egyébként egy hónappal fiatalabb nálam, és visszaél vele. Mindenre azt mondja, hogy „te vagy az öregebb, neked kell ezt tudnod. Te tartsd észben”. Szerencsére van humorunk, és nagyon jó a természetünk. Mindig elégedettek voltunk. Pedig a svábhegyi házunkba négyszer is betörték – és másnap már nem beszéltem róla. Lezártam. Kitöröltem magamból, mintha nem történt volna semmi.

– *Ebben is egyformák vagyunk. És tudod, mi volt a kedvenc énekem? „Jaj Zsuzsikám, jaj Zsuzsikám, egy kicsi csók kellene már”.*

– Ezzel mentem a színpadra negyvenhárom évig. Mint a jó ló, amikor meghallottam, kihúztam magam. Nagyon sokat adtam a megjelenésemre. A legnyomorúságosabb időkben is csodálatosan öltözködtem. Egyszer láttam egy filmben Rita Hayworth-ot, és nagyon megtetszett két ruhája. Egy fekete turnőrös, nagy masnival, és egy fehér kétrészes. Ilyet varrattunk Kapitány Annyval, abban énekelünk duettet. Mindig naprakész voltam. Haragudtam

tuti dilik

is arra, aki nem tiszteli meg a közönséget. Rangos foglalkozás volt az enyém. Meg vagyok róla győződve, hogy eljön az idő, amikor ismét az lesz.

Így legyen. Remélem, megérjük. Akkor majd beülünk egy kávéházba ketten, és nosztalgiazunk. A dizőz Vadas Zsuzsa, és az újságíró: Vadas Zsuzsa.

A cikk 1997-ben jelent meg a Nők lapjában. Zsuzsa nem sokáig élvezhette a „nyugdíjas kor” nyugalmát, néhány év múlva magára hagyta Janikát. Utoljára már csak telefonon beszélünk. Tudta, hogy nincs sok ideje hátra. Arra kért, ha Janika talál magának egy rendes nőt, mondjam meg neki, ő akarta így. Ne éljen egyedül, nem bírná ki. Csodálatos asszony volt. Utolsó napjaiban is a férjét féltette, érte aggódott. Engem is megkért, hogy vigyázzak Janikára. Csak hát mégsem ülhettem mellette mindig, pedig tudtam, hogy az üres lakásban, ahol minden Zsuzsára emlékezteti, még jobban szenved a magánytól. Egyszer félve bejelentette, hogy talált valakit, szerinte Zsuzsa küldte neki. Mit gondolok róla?

- Azt, hogy legyetek nagyon boldogok Janikám.

És elmeséltem, mit mondott nekem a felesége. Janika ma is játszik a zongorán, gyakran külföldön, leginkább Svájcban, pedig nemrég múlt nyolcvan. Nem látszik rajta. Vékony, szálfagyenes és vonzó férfi. Éjjel leül a billentyűk elé, nagyon jól áll rajta a fehér szmoking, és olyan briliánsan, mégis annyira bensőségesen, finoman játszik, hogy a vendégeket egyszerűen elvarázsolja. Nappal teniszezik, hogy megőrizze az erőnlétét. Szüksége is van rá. Nála fiatalabb, csinos és rokonszenves asszony a társa. A pianisták doyenje - a legidősebb magyar bárzongorista, aki a Zeneművészeti is elvégezte, szerencsés ember. Azt csinálja, amit szeret, van mellette egy öt szívből szerető asszony és van egy Vadas Zsuzsája. Igaz, ritkán találkozunk, de elég egy telefonhívás, és már jön is az olvasótalálkozóimra, zenével szórakoztatni a közönséget. Ahol úgy szerepel, mint Vadas Zsuzsa tiszteletbeli férje. Ez ellen a párjának sincs kifogása, de az én férjemnek sem, hiszen jó barátok Janikával. Ilyen örömök is érik az embert ezen a pályán. Megismerhettem híres druszámat, és időnként „kölcönvehetem” a férjét. Ezt is Zsuzsától kaptam ajándékba. Hálás is vagyok érte.

„Hol van az a nyár, hol a régi szerelem?”

Az ötvenes évek slágerei

Hol van az a nyár? Sóhajunk, valahányszor felcsendül valahol egy dal, és felidézünk egy-egy régi emléket. Randevút egy csöndes preszszóban – úgy az ötvenes évek derekán –, ahol két szimpla mellett hallgattuk a billentyűket lehetőfinoman búvülő zongoristát. Aki az alkalomhoz illően érzelmes slágereket játszott és énekelt, olyanokat, hogy „A két szemét még most is látom...” Még most is érzem, hogyan borzongtam a harmincfokos kánikulában. Akkortájt főleg a francia sanzonok és az olasz táncdalok lelkesítették az ifjúságot. Sokat preszszóztunk, házibuliztunk, de mulatóba húszon alul senki nem merte volna betenni a lábát. Titokzatos volt, olyan igazi nagyvilági... A Moulin Rouge küszöbét életemben először csak akkor léphettem át, amikor már komoly udvarlóm volt, és anyám megbízott benne. Arról is csak jóval később szereztem tudomást, hogy druzsám is énekelt odabent, Vadas Zsuzsa, a kor ünnevelt díszőze.

Most a férjét, Orosz János bárzongoristát faggatom arról, mit énekeltek az emberek az ötvenes években.

– Főleg Horváth Jenő slágereit, és ekkor még Szabó Kálmán számait is. Őt azóta teljesen elfelejtették, ám dalai máig ismertek: „Én álomban egyszer a szíveddel beszéltem”, „Fogadj el engem így, ahogy vagyok”, „Éjszakázó ember vagyok”. Horváth Jenőnek pedig minden száma sláger volt: a „Gyere, ülj kedves mellém”, az „Álltam a hídon”, a „Három boci” és sorolhatnám hosszan.

– *Milyen volt az éjszakai élet?*

– Nyüzsgő, varázslatos. Abban az időben nem lehetett külföldre menni, és a művészek „krémje” a lokálokban lépett fel, a Latabároktól Honthy Hannáig.

tuti dilik

Fantasztikus műsorok mentek a Moulinben, élőzenével. Mi Zsuzsikával 1962-ben tudtunk először kijutni Európába, illetve Amerikába.

– *Amerikában is magyar slágerekkel arattatok sikert?*

– Ott inkább az amerikai szerzemények voltak a menők és az éppen futó világslágerek. Időnként hazajöttünk, ilyenkor a Balatonnál dolgoztunk, Siófokon. Arról is mesélhetnék, micsoda gyönyörű nyarak voltak azok... Velünk lépett fel Zsolnay Hédi, Payer András, és szinte mindenki, aki számított abban az időben. Főleg olasz számok mentek és persze, a régi magyar slágerek.

– *„Sétahajó, lágyan ring a Dunán” – sokáig ez volt a kedvencem.*

– Hajdú Júlia a szerzője, és az ötvenes évek nagy slágere volt. Majláth Júlia még régebben írta a „Mézeskalácsszívet”, még a Rákosi-időkben, amikor olyan számokat játszottak, mint a „Szénát hordanak a szekerek”. Horváth Jenőék olyan slágereket írtak, amelyeket fütyülni lehetett. Mostanában fiatal gyerekek odajönnek hozzám: játsszak nekik valami beatet! Mivel egyiket sem ismerem, kérem, hogy fütyüljék el. Nem tudják. A szövegnek pedig nincs mondanivalója, nem hagy nyomot az emlékezetben.

Talán ezért is gondolunk nosztalgiával a régi nyarakra. A lokálokban és a kerthelyiségekben a legjobb billentyűsök játszottak, egyebek között a világhírű zongoraművész, Cziffra György is közismert alakja volt a pesti éjszakának. Az Andrássy úton öt-hat lokálban is szólt a zene.

„Micsoda éjszaka volt...”

Az Emkében feltűnt a legendás énekes páros, Záray Márta és Vámosi János is. Népszerűségük évtizedek múltán sem halványult el. Sárossy Kati dala-ítól – „Micsoda éjszaka volt!”, „Valaki kell nekem is” – még mindig elérzékenyülünk, egy csomó slágerrel pedig azt hisszük, hogy magyar, pedig amerikai. Csak a szövegírók néhai fejedelme, Zsüti (G. Dénes György) megmagyaráította. Nem véletlenül ragaszkodott hozzá a dizőznek is elsőrangú filmsztár, Karády Katalin.

Az igazi sláger fülbemászó, dallamos, szól valamiről. Többnyire olyan banális dolgokról, mint a szerelem vagy a féltékenység, de hát szerelem nélkül nem lehet élni, és aki szeret, az féltékeny is. Ez a titkuk az örökzöld

slágereknek. Izsmán Nelly hosszú éveken át volt a berlini Friedrichstadt Palast sztárja, itthon mindig vele énekeltették a legnehezebb felvételeket a rádióban, a közönség mégis egy régi slágerére, a „Su-su bolondság”-ra emlékszik leginkább, a hatvanas évekből.

Nelly elsétált a Moulin Rouge-ba: ott kezdte énekesi pályáját. A mulató sztárja akkor éppen kilépett, kellett valaki sürgősen a helyére. Tizenvalahány évesen, a mamája kíséretében beállított, szolid ruhácskában, festetlenül. A házon belül csak „Szivaros”-nak becézett Barna direktor – a pesti éjszakai élet koronázatlan királya – is meglepődött: jobbat várt. Nem volt mit tenni, kerítettek festéket, a takarítónő kisminkelte, és a lelkére kötötték, hogy csak két számot énekeljen a megbeszélt hatból. Utána tünés. A két számnak akkora sikere lett, hogy azonnal leszerződtek sztárgázsival.

Orosz Jani leül a zongorához, és halkán, pianóban játszani kezdi Lajtai Andor örökzöldjét: „Hol van az a nyár, hol a régi szerelem, jaj, de messze jár, bánat ül a szívemen.”

Az operettkirály szerelmes asszonya

Kálmán Imre és Vera Makinszka

Miről szól az operett? A zenéről. A történet szinte lényegtelen. Az első felvonásban összehoronzódnak a szerelmesek, a másodikban szétválnak, a harmadikban megint egymáséi lesznek.

Ugyanez a valóságban százszeres izgalmasabb. Az operettkirály, aki történetesen Kálmán Imre, a Csárdáskirálynő halhatatlan zeneszerzője, találkozik a saját csárdáskirálynőjével. Összeházasodnak, elválnak, ismét összeházasodnak. Cívódnak, kibékülnek, szenvednek, kergetőznek, közben nagylábon élnek, akár az operetthercegek és hercegnők. Csakhogy az övek nem álmovilág, hanem valóság: a huszadik század, a maga összes gyönyörével és borzalmával.

Kálmán Imre már javakorabeli férfi volt, amikor megismerkedett a nála harminc évvel fiatalabb Vera Makinszkával. A feltűnően szép fiatal lány anyjával menekült a szovjetek elől. Titokban azt remélte, hogy híres színésznő lesz, talán filmsztár is, elvégre Berlin a művészek és a bohémek eldorádója volt azokban a boldog-boldogtalan húszas években. Jobb híján kabarékban lépett fel – akár Sally a Kabaréban –, táncolt vagy élőképekben szobrozott, meztelenül.

Más az a szerelem!

Berlin után Párizs következett, a fény és a bűnök városa. Itt egy szalonban kapott munkát, menyasszonyi ruhákat mutatott be dúsgazdag vásárlóknak. Egyszer ismerős arcot pillantott meg az első sorban: Pola Negri volt, a kor ünnepelel filmdívája. Neki nem annyira a ruha tetszett meg, inkább az, aki benne volt. Verának új, szokatlan érzést hozott az a másfajta szerelem. Aztán Polát Hollywoodba hívták, Vera pedig követte anyját Bécsbe, ahol

tombolva ünnepelték Kálmán Imrét, az operettkirályt. A világon mindenütt játszották az operettjeit, énekelték a dalait, és csak úgy dőlt hozzá a pénz. A világhírű, ám zárkózott zeneszerző és az éppen állástalan, fiatal szépség addig bámulták egymást egy kávéházban, amíg nem lehetett kitérni az ismerkedés elől. Ami ezután következett, az operett volt a javából.

Miután Vera Kálmán szeretője lett, csak egyre gondolt: „Szűzanyám, híres, gazdag és gyengéd, kérlek, add nekem őt!”

Nem ment simán, de az ujsa köré csavarta a világ egyik leghíresebb és leggazdagabb emberét, aki végül feleségül kérte a szegény lányt. Akár a mesében. Életében először érezte magát biztonságban.

„Ki volt az első nő, aki nyitott sportkocsiban furikázott Bécsben? Természetesen Vera.” Kálmán néha sokallta a költekezést, de mindent megtett volna azért a csodálatos asszonyért, aki boldoggá tette, és pontosan nyolc nappal az esküvő után egészséges fiúgyermekkel is megajándékozta.

„Darling, akarlak!...”

Úgy tűnt, hogy a boldogságuk soha nem ér véget. A szerelmes férj nem fogyott ki a zenei ötletekből. Új operettje, A montmartre-i ibolya – az első és egyetlen, amelyet a feleségének írt – nemzetközi sikert aratott. Dőlt hozzájuk a jogdíj, Vera minden elképzelhető extravaganciát megengedhetett magának, és a férje nem is tagadott meg tőle semmit. Neki bőven elég volt az, ha térdére ültethette fiát, vagy a zongoránál röhatta a hangjegyeit, éjszakánként pedig ölelhetette álmai asszonyát.

Egyikük sem törődött a politikával, ezzel az Adolf Hitlerrel, aki tízszer egymás után nézte meg a Csárdáskirálynőt. Kálmán inkább azzal foglalkozott, hogy ifjú felesége örökké társaságba jár, gátlástalanul flörtöl, és különféle szórakoztató férfiak serege rajongja körül. Mivel Vera időközben még két lányt szült neki, kissé megnyugodott. Ekkor szólt bele az életükbe drámaian a történelem. Egyik nap fekete egyenruhás SS-ek nyomultak a villájukba, és magukkal vitték a férjét, úgymond, kihallgatásra. Vera ragaszkodott hozzá, hogy elkísérje. Ezen a megalázó procedúrán értette meg, hogy mekkora veszély leselkedik rájuk. Az esküvő előtt ugyanis olyan anyakönyvet „szereztek be”, amely tanúsítja, hogy az orosz neme-

tuti dilik

si származású Vera zsidó szülők gyereke. Ekkor lépett a színre Horthy István, a kormányzó fia, aki beleszeretett, és elintézte, hogy megkapják a kiutazási engedélyüket. 1938. november 9-én este már Párizsban ünnepeltek a kilencedik házassági évfordulójukat.

„A vacsora után Kálmán fizetett, és Vera vállára terítette a fehér hermelinkeppet. Férfiak vágyakozó tekintetének sorfala közt ment Vera mögött a kijárathoz. Miért kell Verának mindig a legkivágottabb ruhát és a legmagasabb sarkú cipőt hordani? De amikor ránézett a helyes kis fenekére, ahogy kirajzolódott a fekete selyemruha alatt, őt is elkapta a vágy.”

Nem sokkal később ismét búcsúzni kellett. Párizstól, Európától. Megint az asszony volt az, aki befolyásos férfiak bolondításával megmentette a családját, és áthajózott velük Amerikába. Természetesen itt is hamar elérte, hogy körülötte forogjon a világ. Lánya esküvői partiján Clark Gable táncoltatta, és azt súgta a fülébe: „Darling, akarlak!” Akkor látta meg a világhírű író, Erich Maria Remarque, akinek Németországban elégettek a könyveit, és akiről azt beszéltek, hogy éppen Marlene Dietrichnél ügyeletes. Boni, mert később csak így hívta az író, belépett az életébe, és női fortéllyal még azt is elérte, hogy Kálmán barátságába fogadja a vetélytársát.

Végzetes vonzalom

A végzet azonban más férfi képében érte utol. Egy szőrmeszalomban, Greta Garbo kíséretében megismerte Roland de la Croix-t, az orosz származású francia diplomatát. Oroszul beszéltek, és franciául szerették egymást. A szenvedélyből őszinte szerelem, majd házasság lett, miután férje nagyvonalúan beleegyezett a válásukba. Rióba terveztek közös utat, de orvosai tanácsára nem kísérhette el új férjét. Másnap reggel újságot olvasgatott a szálloda teraszán, és így tudta meg, hogy a repülőgép lezuhant, a szerencsétlenséget senki sem élte túl.

Amire Vera gondolni sem mert, megtette Kálmán Imre. Kinyújtotta érte a kezét, és másodszor is feleségül vette. Visszatűzte gomblyukába az ő montmartre-i ibolyáskáját. Ettől kezdve Vera minden energiáját arra fordította, hogy visszaadja férje alkotókedvét, és a háború után hazavigye